

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Козак Ю.Г.
“___” _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 6.05052 Міжнародні економічні відносини
за освітньою програмою «Міжнародна економіка»

на тему: «Підвищення міжнародної конкурентоспроможності
підприємства в галузі приладобудування (на прикладі ТОВ «Телекарт-
Прилад»)»

Виконавець:

студентка ФМЕ, гр. 43

Сохадзе Тамріко Тенгізівна

_____
/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н, професор кафедри МЕВ

Козак Юрій Георгійович

_____
/підпис/

АНОТАЦІЯ

Сохадзе Тамріко Тенгізівна, «Підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємства в галузі приладобудування (на прикладі ТОВ «Телекарт-Прилад»)»
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньо-професійною програмою
29 «Міжнародні відносини»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2020 рік

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження виступає виступає міжнародна конкурентоспроможність підприємства в галузі приладобудування ТОВ «Телекарт-Прилад».

У роботі розглядаються теоретико-методичні основи дослідження міжнародної конкурентоспроможності підприємства, визначаються фактори впливу на міжнародну конкурентоспроможність підприємства в галузі приладобудування, досліджено методи оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємства в галузі приладобудування.

Проаналізовано загальну характеристику підприємства ТОВ «Телекарт-Прилад» як суб'єкту ЗЕД. Проведено аналіз факторів впливу на міжнародну конкурентоспроможність ТОВ «Телекарт-Прилад».

Розглянуто вдосконалення напрямків дії міжнародної маркетингової служби, як чиннику підвищення міжнародної конкурентоспроможності ТОВ «Телекарт-Прилад». Запропоновано організаційні заходи щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємства ТОВ «Телекарт-Прилад».

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, приладобудування, фактори міжнародної конкурентоспроможності, експорт, зовнішньоекономічна діяльність, імпорт, ТОВ «Телекарт-Прилад».

ANNOTATION

Sokhadze Tamrico Tengizivna, "Increasing the international competitiveness of the enterprise in the field of instrument making (on the example of «Telecart-Prilad»)»
qualification work for the bachelor's degree in the specialty 292 "International Economic Relations" under the education-professional's program 29 "International Relations"
Odessa National Economic University
Odessa, 2020

Bachelor's qualification work consists of three sections. The object of the study is the international competitiveness of the company «Telecart-Prilad» in the field of instrumentation.

The article deals with the theoretical and methodological foundations of the study of the international competitiveness of the enterprise, determines the factors of influence on the international competitiveness of the enterprise in the field of instrument making, investigates the methods of evaluation of the international competitiveness of the enterprise in the field of instrument making.

The general characterization of the enterprise of «Telecart-Prilad» as a subject of foreign economic activity is analyzed. The factors of influence on the international competitiveness of «Telecart-Prilad» are analyzed. An assessment of the current state of international competitiveness of «Telecart-Prilad» are carried out.

Improvement of the directions of action of the international marketing service as a factor of increasing the international competitiveness of «Telecart-Prilad» is considered. Organizational measures are proposed to increase the international competitiveness of «Telecart-Prilad».

Keywords: international competitiveness, instrument making, factors of international competitiveness, export, foreign economic activity, import, «Telecart-Prilad».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1 Теоретико-методичні основи дослідження міжнародної конкурентоспроможності підприємства.....	7
1.1. Сутність та форми міжнародної конкурентоспроможності підприємства в галузі приладобудування.....	7
1.2. Основні фактори, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність підприємства.....	14
1.3. Сучасні методики оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємства.....	21
Висновки до розділу 1.....	26
Розділ 2. Аналіз сучасного стану міжнародної конкурентоспроможності ТОВ «Телекарт-Прилад».....	27
2.1. Загальна характеристика підприємства ТОВ «Телекарт-Прилад» як суб'єкту ЗЕД.....	27
2.2. Аналіз факторів впливу на міжнародну конкурентоспроможність ТОВ «Телекарт-Прилад».....	36
2.3. Оцінка сучасного стану міжнародної конкурентоспроможності ТОВ «Телекарт-Прилад».....	41
Висновки до розділу 2.....	44
Розділ 3 Шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності ТОВ «Телекарт-Прилад».....	46
3.1. Організаційні заходи щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємства ТОВ «Телекарт-Прилад».....	46
3.2. Вдосконалення напрямків дії міжнародної маркетингової служби, як чинник підвищення міжнародної конкурентоспроможності ТОВ «Телекарт-Прилад».....	53
Висновки до розділу 3.....	58
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Питання міжнародної конкурентоспроможності є досить актуальним для усіх підприємств, сфера комерційної та виробничої діяльності яких виходить за межі держави на зовнішній ринок. Слід зазначити, що головну роль у забезпеченні високого рівня міжнародної конкурентоспроможності продукції та послуг відіграє зовнішньоекономічна діяльність підприємства, що в сучасних умовах постійно зростає і як наслідок посилюється вплив на соціально-економічний розвиток кожного господарського суб'єкта.

Кожне підприємство, яке виходить на ринок з власною продукцією, намагається досягти переваги над іншими підприємствами. Підприємства в галузі приладобудування не є виключенням. Можливості даних підприємств в досягненні такої переваги визначаються міжнародною конкурентоспроможністю, що в умовах ринкової економіки є одним з факторів ефективного функціонування фірми, а також є вагомим чинником розвитку і життєдіяльності підприємства.

Проблему підвищення міжнародної конкурентоспроможності в галузі приладобудування у своїх працях описувала і вивчала велика кількість вчених-економістів, серед яких: Б. Буркінський, В. Герасимчук, М. Герасимчук, М. Єрмошенко, О. Запунний, О. Кузьмін, Ю. Козак, Є. Крикавський, П. Перерва, Й. Петрович, Я. Плоткін, А. Старостіна, Ф. Хміль, В. Шинкаренко, Е. Голубков, Г. Азгальдов, Г. Багієв, Б. Берман, А. Глічев, П. Зав'ялов, Б. Карлофф, Ф. Котлер, Ж.-Ж. Ламбен, М. Портер, Е. Райхман та ін. Усі ці вчені зробили вагомий внесок у вивчення даної проблеми та їх дослідження лягли у науково-теоретичну основу для поглиблення досліджень з проблем міжнародної конкурентоспроможності підприємства в галузі приладобудування.

Метою роботи є дослідження процесу підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємства в галузі приладобудування.

Відповідно до поставленої мети передбачається виконати наступні **завдання**:

- 1) визначити поняття міжнародної конкурентоспроможності підприємства в галузі приладобудування ;
- 2) визначити основні фактори, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність підприємства в галузі приладобудування;
- 3) розглянути сучасні методики оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємства в галузі приладобудування ;
- 4) охарактеризувати діяльність ТОВ «Телекарт-Прилад»;
- 5) здійснити SWOT- аналіз чинників, які впливають на міжнародну конкурентоспроможність ТОВ «Телекарт-Прилад»;
- 6) оцінити конкурентні позиції ТОВ «Телекарт-Прилад»;
- 7) з'ясувати чинники підвищення конкурентоспроможності продукції ТОВ «Телекарт-Прилад»;
- 8) обґрунтувати загальні напрямки підвищення міжнародної конкурентоспроможності продукції ТОВ «Телекарт-Прилад».

Об'єктом дослідження виступає міжнародна конкурентоспроможність підприємства в галузі приладобудування ТОВ «Телекарт-Прилад».

Предмет дослідження – є аналіз та шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності промислового підприємства.

Методологічну основу випускної роботи складають теоретичні положення економічної науки, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, монографічна література, присвячена проблемам підвищення міжнародної конкурентоспроможності підприємств в галузі приладобудування. При написанні випускної роботи було використано загальнонаукові та спеціальні методи: узагальнення та синтезу, порівняльного, статистичного та економічного аналізу, графічні методи, методи SWOT- аналізу.

Робота здійснена з використанням офісного пакету MS Office - Microsoft Excel.

Інформаційна база дослідження. При написанні випускної роботи використовувалися закони України та інші нормативно-правові документи, монографічна та спеціальна наукова література, Інтернет-джерела, статистична інформація Державної служби статистики України, внутрішня звітність ТОВ «Телекарт-Прилад».

Практичне значення результатів відображається в наданні рекомендацій щодо підвищення міжнародної конкурентоспроможності ТОВ «Телекарт-Прилад» в галузі приладобудування.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 66 сторінок, у тому числі 14 таблиць та 11 рисунків, список використаних джерел із 42 найменувань.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено дослідження поняття «міжнародної конкурентоспроможності» підприємства в галузі приладобудування та визначено основні фактори, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність підприємства в даній галузі, проведено економічний аналіз факторів впливу підприємства на міжнародну конкурентоспроможність та динаміку її ефективності на прикладі підприємства ТОВ «Телекарт-Прилад» й запропоновані шляхи щодо підвищення рівня міжнародної конкурентоздатності даного підприємства у відповідній галузі.

За результатами аналізу, проведеного у даній роботі, можна систематизувати наступні висновки:

1. Дослідивши теоретичний зміст економічних категорій тематики роботи визначено, що міжнародна конкурентоспроможність в галузі приладобудування проявляється у досягненні фірмою конкурентних переваг у міжнародному суперництві. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства відображає можливість ефективної виробничо-господарської діяльності в умовах глобального промислового конкурентного ринку, адаптуватися до змін зовнішнього середовища ; проектувати, виготовляти, збудувати привабливіші для споживача продукцію.
2. Здійснено класифікацію факторів, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність підприємства в галузі приладобудування. У роботі було наведено зовнішні фактори впливу на міжнародну конкурентоздатність фірми, а також внутрішні фактори, серед яких Ресурсний потенціал маркетингові дослідження, фінансові можливості, система обліку, організаційна структура, інформаційні ресурси тощо.
3. Визначено сучасні методики оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємства в галузі приладобудування, серед

яких представлено методи, оснований на аналізі порівняльних переваг; методи, що базуються на оцінці фінансового стану підприємства; методи, засновані на теорії ефективної конкуренції; методи, оснований на теорії якості товару тощо.

4. В ході аналізу виявлено, що підприємство ТОВ «Телекарт-Прилад» – це ефективно функціонуюче приладобудівне підприємство, основним напрямком діяльності якого є розробка і серійне виробництво комплексних автоматизованих системних проектів для телекомунікаційної галузі, енергетики, транспорту. Чистий дохід ТОВ «Телекарт-Прилад» у 2019 році складає 168368 тис. грн. Аналіз показав, що динаміка експорту підприємства з кожним роком поступово збільшується, так у 2019 році фірма експортувала продукції на 77% більше, ніж у 2015 році. Найбільшу частку імпорту (40%) підприємства займає покупка сировини та матеріалів, а основним імпортером є Китай. У 2019 році обсяги імпорту складають більше, ніж 400 тис. грн.
5. Під час проведення SWOT-аналізу було виявлено «сильні» та «слабкі» сторони ТОВ «Телекарт-Прилад». Сильні та слабкі сторони було оцінено стосовно конкурентів та умов зовнішнього середовища. SWOT-аналіз було здійснено шляхом аналізу можливості, погрози, силу і слабкість досліджуваного підприємства в галузі приладобудування ТОВ «Телекарт-Прилад», через порівняння: сила і можливості, сила і погрози, слабкість і можливості, слабкість і погрози. До «сильних» сторін відносять позитивний імідж, конкретне керівництво, високий досвід, власна технологія, що відповідає світовим стандартам, великий досвід у розробці нового обладнання та нових товарів, наявність постійних доходів. До «слабких» – відсутність чіткого поділу праці управлінського персоналу, нестача коштів на вивчення потреб ринку, наявність конкурентів із більшими потужностями. Проведений аналіз допоміг максимізувати сильні сторони і стратегічні можливості підприємства, мінімізувати слабкі сторони і погрози, а також він сприяв пошуку розв'язання проблем на

межі кожного шансу і загрози, адже не всі шанси підприємство ТОВ «Телекарт-Прилад» здатне використати і відповідно не всі можливості можуть бути реалізовані.

6. Для ефективної оцінки міжнародної конкурентоспроможності ТОВ «Телекарт-Прилад» було досліджено основних конкурентів у сфері приладобудування, серед яких ПП «Галиченерго», ТЗОВ «ТопСітіСервіс», ТОВ «Львівський приладобудівний завод», HollySys Automation Technologies (Китай). У роботі узагальнену оцінку думок експертів з'ясовано за допомогою принципу Борда, суть якого полягає в обчисленні суми оцінок усіх проектів (тобто можливостей підвищення міжнародної конкурентоспроможності ТОВ «Телекарт-Прилад») та визначенні методу, що отримав найбільшу кількість балів. Після оцінки міжнародної конкурентоспроможності підприємства за допомогою експертного методу було зроблено висновок, що найбільш ефективним напрямом підвищення міжнародної конкурентоспроможності є поліпшення технологічного процесу та зниження собівартості продукції, а найменш успішним методом експерти вважають скорочення виробництва і вихід на нові ринки.
7. Приладобудівному підприємству ТОВ «Телекарт-Прилад» рекомендовано сформулювати між функціональну команду із висококваліфікованих робітників, які будуть підпорядковуватись менеджерам вищої ланки. Дана команда має розробляти та впроваджувати проект (програму) з підвищення міжнародної конкурентоспроможності, яка має базуватися на певних принципах та на пошуку рішення у нових маркетингових програмах, програмах реструктуризації, програмах підвищення якості, програмах підвищення продуктивності та ефективності. Дана програма є унікальним набором заходів і процедур, адаптованих до умов діяльності конкретного підприємства в галузі приладобудування та зумовлюється різноманітністю, комплексністю та багатоаспектністю проблем і цілей ТОВ «Телекарт-Прилад»

8. Було визначено, що автоматизація бізнес-процесів є дуже важливим вдосконаленням в сучасних умовах активного розвитку нових технологій. ТОВ «Телекарт-Прилад» рекомендовано здійснити автоматизацію управлінського обліку за допомогою програми «WA: Фінансист. Управлінський облік» задля ефективної організації систем обліку і контролю на підприємстві та оперативного доступу до будь-якої інформації.
9. Було надано пропозицію щодо активної участі підприємства у різноманітних конференціях та презентаціях в галузі приладобудування. Наприклад, «Scientific achievements of modern society», що допоможе створити бренду репутацію високого рівня шляхом отримання рекомендацій від різних впливових експертів у приладобудівній галузі та досягнути упізнавання та підвищення конкурентоспроможності продукції ТОВ «Телекарт-Прилад» на міжнародному рівні.
10. Звернутися до компанії NetPeak Group у місті Києві задля отримання послуги ІТ-аутсорсингу та здійснити SEO-оптимізацію сайту підприємства ТОВ «Телекарт-Прилад». Дані заходи будуть сприяти здійсненню внутрішньої та зовнішньої оптимізації сайту, а також проведенню аналізу ринку конкурентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Клименко С.М. Управління конкурентоспроможністю підприємства / С.М. Клименко, Т.В. Омеляненко, Д.О. Барабась. - К.: КНЕУ, 2008. - 520 с.
2. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. - 715 с.
3. Ермолов М.О. Чем отличается конкурентоспособность фирмы от конкурентоспособности товара / М.О. Ермолов. - М.: Мысль, 2010. - 229 с.
4. Яновский А.С. Конкурентоспособность товара и товаропроизводителя / А.С. Яновский // Бизнес-Информ. - 1996. - № 5. - С. 21-23.
5. Ярошенко С.П. Принципи конкурентноздатності сфери матеріального виробництва / С.П. Ярошенко // Регіональні перспективи. - 1998. - № 1(2). - С. 37-39.
6. Азоев Г.Л. Конкурентные преимущества фирмы / Г.Л. Азоев, А.П. Челенков. - М.: Новости, 2011. - 267 с.
7. Перцовский Н.И. Международный маркетинг: учеб. пособие / И.А. Спиридонов, С.В. Барсукова, Н.И. Перцовский. - М.: Высшая школа, 2011. - 239 с.
8. Маренич А.В. Управление конкурентоспособностью предприятия / А. Маренич, И.С. Астахова // Бизнес-Информ. - 1996. - № 5. - С. 23-27.
9. Калашникова Л.М. Конкурентоспособность предприятия и их продукции / Л.М. Калашникова // Машиностроитель. - 2003. - № 11. - С. 15-18.
10. Малік М.Й. Основи аграрного підприємництва / М.Й. Малік. - К.: Інститут аграрної економіки, 2010. - 582 с.
11. Завьялов П.С. Маркетинг у схемах, рисунках, таблицях / П.С. Завьялов. - М.: ИНФРА-М, 2011. - 496 с.
12. Градов А.П. Экономическая стратегия фирмы / А.П. Градов. - СПб.:

- Спеціальна література, 2000. - 589 с.
13. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. - М.: Маркетинг, 2009. - 892 с.
  14. Васильева З.А. Иерархия понятий конкурентоспособности субъектов рынка / З.А. Васильева // Маркетинг в России и за рубежом. - 2006. - № 2. - С. 83-90.
  15. Беленький П.Ю. Дослідження проблем конкурентоспроможності / П.Ю. Беленький // Вісник НАН України. - 2007. - № 5. - С. 9-18.
  16. Шинкаренко В.Г. Управление конкурентоспособностью предприятия / В.Г. Шинкаренко, А.С. Бондаренко. - Харьков: Изд-во ХНАДУ, 2013. - 186 с.
  17. Козак Ю. Г. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємств: Навч. посіб. / І. Ю. Сіваченко, Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова. - К.: Центр учбової літератури, 2010. - 312 с.
  18. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р. А. Фатхутдинов. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 312 с.
  19. Дашко І. М. Фактори впливу на конкурентоспроможність підприємств / І. М. Дашко // Причорноморські економічні студії. - 2017. - Вип. 13(2). - С. 80-84.
  20. Балабанова Л.В. Управління конкурентоспроможністю підприємств на основі маркетингу: монографія / Л.В. Балабанова, А.В. Кривенко. - Донецьк: Дон ГУЕТ ім. Туган-Барановського, 2004. - 147 с.
  21. Янковий О. Г. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового. – Одеса: Атлант, 2013. – 470 с.
  22. Гуторова І.В. Теоретико-методичні засади аналізу та оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств / І.В. Гуторова // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка. – 2011. – Вип.

112. – С.204-213.
23. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія / М. Й. Малік, О. А. Нужна. - К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 270 с.
  24. Збарський В.К. Конкурентоспроможність високотоварних сільсько-господарських підприємств / В. К. Збарський, М. А. Місевич. - К.: ННЦ ІАЕ, 2009. - 310 с.
  25. Козак Ю. Г. Математичні методи та моделі для магістрів з економіки. Практичні застосування: навчальний посібник / Ю. Г. Козак, В. М. Мацкул. – Київ: Центр учбової літератури, 2017. – 254 с.
  26. Офіційна веб-сторінка підприємства ТОВ «Телекарт-Прилад» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://telecard.com.ua/uk/>
  27. Козак Ю. Г. Основи зовнішньоекономічної діяльності: навчальний посібник / Ю. Г. Козак, О. А. Єрмакова, Т. Спорек та інші. – видання 5-те, перероб. та доп. – Київ-Катовіце: Центр учбової літератури, 2016. – 325 с.
  28. [Електронний ресурс]. – [Режим доступу]: <http://minfin.com.ua/2015/02/11/6133386/>
  29. Офіційні матеріали ТОВ «Телекарт-Прилад».
  30. Офіційна веб-сторінка підприємства ПП «Галиченерго» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.galychenergo.com.ua/>
  31. Офіційна веб-сторінка підприємства ТЗОВ «ТопСітіСервіс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://topcity.com.ua/>
  32. Офіційна веб-сторінка підприємства ТОВ «Львівський приладобудівний завод» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stamp.lpz.com.ua/>
  33. Офіційна веб-сторінка підприємства ТОВ «Львівський приладобудівний завод» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hollysys.com.sg/ru/home-russian/>
  34. Глушечський В. В. Роль і місце організаційних структур у системі

- управління підприємством / В. В. Глущевський, В. В. Смородін // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2016. – Вип. 6. – С. 80-90.
35. Зимовець Г.О. Підходи до створення системи управління якістю промислових підприємств // Вісник економічної науки України. - 2008. - №1 (13). -с.33-36.
  36. Луханін М.І. Основи науково-методичного забезпечення оцінки тієї, що реалізовується державних програм і проектів. - К.: Видавнича компанія «КИТ», 2002. - 206 с.
  37. Офіційна сторінка компанії автоматизації бізнес-процесів «WA: Фінансист. Управлінський облік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.1cashflow.ru/msfo-ifs>
  38. Кохан В. П. Аутсорсинг і договори, що його опосередковують / В.П. Кохан // Державне будівництво та місцеве самоврядування.– 2013.– Вип. 26. – С.159-174.
  39. Мамчин М. М. Аутсорсинг як інструмент управління персоналом / М. М. Мамчин, Т. В. Тунік-Чорна // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: збірник наукових праць. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. – С. 64-69.
  40. Офіційна веб-сторінка Scientific Social Community [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.science-community.org/>
  41. Козак Ю. Г. Міжнародний маркетинг: навч. посібник / Ю. Г. Козак, О. В. Воронова , І. О.Уханова та інші / за ред. Ю. Г. Козака, С. Смичка, І. Л Литовченко. – Київ-Катовіце : Центр учбової літератури, 2014. – 300 с.
  42. Козак Ю. Г. Міжнародна торгівля: навч.посібник / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, Н. В. Притула та інші. – 5-те вид., перероб. та доп. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 272 с.